Oldo Leopold
"Smėlio grafystės kalendorius"

ODISĖJA

Iksas tūnojo klinties klode nuo tada, kai šie kraštai dar buvo paleozojaus jūros dugnas. Glūdinčiam uolienoje atomui laikas sustoja.

Tačiau vieną gražią dieną stambiavaisio ąžuolo šaknis pasiekė plyšį ir ėmė juo tiestis bei siurbti. Per trumpą kaip akimirksnis šimtmetį klodas suiro, ir Iksas buvo ištrauktas iš gelmės į žemės paviršių, š gyvųjų būtybių pasaulį. Jis padėjo sukurti žiedą, kuris tapo gile, kuri pamaitino elnią, kuris pasotino indėną, ir viskam pakako vienerių metų.

Glūdėdamas indėno kauluose, Iksas dalyvavo medžioklėse ir susirėmimuose, linksminosi puotose ir kentė alkį, dalijosi su juo viltims ir būgštavimais. Visi šie pokyčiai jam, kaip ir kiekvienam atomui, buvo nuolatiniai menkučiai cheminiai smūgiai. Kai indėnas atisveikino su prerija, Iksas, neilgai ramiai kentėjęs po žeme, greitai pradėjo antrąją kelionę su gyvųjų padarų krauju.

Tačiau šį kartą jį įsiurbė barzdočiaus šaknelė ir jis nusėdo lape, kuris suposi birželio prerijos žaliose bangose ir kaupė kartu su kitais saulės energiją. Be to, šiam lapui kliuvo ypatingos pareigos: pridengti plevenančiu šešėliu bėgiko lizdą su kiaušiniais. Džiugiai sklandydamas danguje bėgikas liejo pagyras kažkam puikiam – galbūt kiaušiniams, galbūt plevenantiems šešėliams, o gal padūmavusiai nuo rausvų flioksų žemei.

Kai bėgikas susiruošė ilgon kelionėn į Argentiną, barzdočiai mojo įkandin jiems naujais ilgais šepetėliais. O kai iš šiaurės atskrido pirmosios žąsys ir barzdočiai pasipuošė raudonu kaip vynas rūbu, apdairus baltakojis žiurkėnas atkrimto lapą, kuriame buvo Iksas, ir nuvilko jį į požeminį lizdą, tartum stengdamasis paslėpti margo rudens gabalėlį nuo vagišių šalnų. Bet žiurkėnui kelią pastojo lapė, ir nuo pelėsių ir grybų suiro lizdas, ir Iksas vėl atsidūrė dirvožemyje.

Vėliau jis gyveno butelojos stiebe, pabuvojo bizono skrandyje ir vėl atsidūrė dirvoje. Dar vėliau buvo tradeskantė, triušis ir pelėda. Po jų – sporobolio stiebas.

Kiekviena įprasta įvykių seka vieną kartą baigiasi. Ši nutrūko dėl stepėje kilusio gaisro, kuris pavertė žolę dūmais, dujomis ir pelenais. Fosforo ir kalio atomai liko dirvoje, bet azoto atomus nunešė vėjas. Žiūrint iš šalies, atrodytų, kad šis momentas – tai greita biotinės dramos baigtis, juk per gaisrą likusi be azoto dirva gali netekti savo augalų ir pakilti į orą su dulkių viesulu.

Tačiau prerija atsilaikė. Po gaisro išretėjo jos žolės, bet pagausėjo ankštinių augalų – stepinių dobilų, vikių, raudonųjų dobilų ir baptisijų. Kiekvienas gumbelis pumpavo azotą iš oro į augalą, o pagaliau – į dirvą. Šitaip prerijos taupomasis bankas iš savo ankštinių gaudavo azoto daugiau negu jo išmokėdavo gaisrams. Apie tai, kad prerija turtinga, žino net pats kukliausias baltakojis žiurkėnas, bet klausimas, kodėl ji turtinga, niekam nekilo ilgus bežadžius amžius.

Tarp kelionių po biotą Iksas gulėdavo dirvožemyje, ir lietūs colis po colio nešdavo jį šlaitu vis žemiau. Gyvi augalai savo trūnijančiais audiniais juos sulaikydavo. Gyvūnai suėsdavo augalus ir panešdavo juostai aukščiau, tai žemiau šlaitu, ten, kur tuštindavosi ar mirdavo. Nė vienas gyvūnas nesuvokdavo, jog mirimo vieta nuo jūros lygio būdavo daug svarbiau negu tai, kad jis žūdavo. Pavyzdžiui, lapė, sugavusi pievoje pelėną, Iksą nusitempdavo aukštyn, į kalvos viršų, o ten jos tykodavo erelis. Mirdama lapė jautė, kad jos dainelė sudainuota, bet nieko nežinojo apie naujos atomo odisėjos pradžią.

Pagaliau erelio plunksnos atiteko indėnui, kuris jomis įsiteikė Lemčiai, tvirtai tikėdamas, kad ji yra palanki indėnams. Jam ir į galvą neatėjo mintis, kad ji gudrauja su traukos jėga, kad pelės ir žmogus, dirva ir daina galbūt yra tik priemonės, sulėtinančios atomų kelionę į jūrą.

Kartą, kai Iksas siūbavo tuopoje prie upės, jį suėdė bebras – gyvūnas, kuris paprastai maitinasi aukščiau tos vietos, kur miršta. Šitas bebras nugaišo iš bado, kai nuo stiprių šalčių jo tvenkinys įšalo iki dugno. Su jo lavonu Iksą pačiupo ir nusinešė pavasario potvynio bangos, ir jis dabar kas valandą nusileisdavo žemyn daugiau, negu anksčiau per šimtą metų. Jo kelionė baigėsi upės deltoje, ramios protakos dumble, kur juo pasimaitino vėžys, jenotas, vėliau indėnas, atgulęs kartu su juo i kapus ant upės kranto. Kartą pavasarį upė paplovė skardį, ir po trumpos potvynio savaitės Iksas vėl atsidūrė savo senoje "tamsiojoje" – jūroje.

Klaidžiojantis po biotą atomas yra toks laisvas, kad šito net nesuvokia; sugrįžęs jūron, atomas pamiršta laisvę. Vietoj vieno atomo, jūros praryto, dirvožemis įsiurbia kitą iš irstančio klinties luito. Tiesa yra dar viena: visa, kas gyva, prerijose turi siurbti iš visų jėgų, skubėti gyventi ir dažnai mirti, kad nuostoliai nebūtų didesni nei pajamos.

Šaknys skverbiasi į plyšius – tokia jų prigimtis. Kada tokia šaknis išlaisvino Igreką iš gimtosios klinties luito, prerijoje pasirodė nauja būtybė ir ėmė ją pertvarkyti kaip išmanė. Jaučiai suarė nelutėtą velėną, ir Igrekas pradėjo pašėlusią kasmetinę kelionę stiebu naujos žolės, kuri vadinosi kviečiai.

Senoji prerija buvo gyva savo augalų ir gyvūnų įvairove. Jie visi buvo naudingi, nes galėjo gyventi tik lenktyniaudami vienas su kitu. Tačiau fermeris manė kitaip – naudingus jis pripažino tik kviečius ir jaučius. Jis pamatė, kaip nenaudingi karveliai debesiu leidžiasi į jo kviečius, ir, ilgai nelaukdamas, išvalė nuo jų padangę. Jis pamatė, kad dabar jo kviečius vagia kvietinės blakės ir bejėgiškai tūžo – šie nenaudingi sutvėrimai pasirodė pernelyg smulkūs, norint juos sunaikinti. Tačiau jis nepastebėjo, kaip vis labiau balandžio liūtys išplauna atvirą joms kviečių nualintą juodžemį. Kai nuo skalbiančių liūčių ir blakių nebeliko kviečių, ūkio pagrindo, Igreką ir kitus į jį panašius vanduo nunešė toli šlaitu žemyn.

Kviečių imperija žlugo, ir fermeris pabandė kai ko pasimokyti iš senosios prerijos – jis, norėdamas pakelti jos derlingumą, pradėjo auginti karves, kaupiančią azotą liucerną ir kukurūzus, kurių ilgos šaknys pasekdavo apatinius juodžemio sluoksnius.

Tačiau liucerną ir kitas kovos su nuoplova priemones jis naudojo ne tik jau išartai žemei saugoti, bet ir naujoms žemėms, kurias savo ruožtu reikėjo irgi tausoti, eksploatuoti.

Todėl nors ir buvo auginama liucerna, juodžemio sluoksnis pamažu tirpo. Kovos su erozija specialistai statė užtvankas ir darė terasas, norėdami jį išsaugoti. Karo inžinieriai rentė nusodintuvus ir kreipiamąsias dambas, norėdami grąžinti jį iš upių. Tačiau upės jo nepanoro grąžinti: sodino jį į dugną ir trukdė praplaukti laivams. Tuomet inžinieriai padarė tvenkinių, panašių į bebrų, bet daug kartų didesnių, ir Igrekas nusėdo tokiame tvenkinyje, pabaigė savo kelionę nuo gimtosios uolienos iki upės per vieną trumpą šimtmetį.

Tvenkinyje Igrekas iš pradžių kelis kartus pakeliavo vandens augalais, žuvimis ir vandens paukščiais. Tačiau inžinieriai stato ne tik užtvankas, bet ir įrengia kanalizaciją. Būtent į ją kaip į jūrą suplaukia viskas nuo tolimų kalvų. Atomai, kurie kažkada sudarė šilagėlės žiedelius ir sveikino grįžusius bėgikus, dabar guli nejudėdami ir pradingę riebaluotoje pliurzoje.

Šaknys vis giliaus skverbiasi plyšeliais į gimtąją uolieną. Liūtys vis dar plauna arimus. Baltakojai žiurkėnai vis dar slepia spalvingo rudens suvenyrus. Senukai, kurie padėjo jaunystėje naikinti karvelius keleivius, vis dar pasakoja apie milžiniškus jų pulkus, temdžiusius saulę. Margi bizonai išeina iš raudonų karvidžių ir sugrįžta į jas, siūlydami keliaujantiems atomams nemokamai pasivažinėti.